

Ludificering en het bewegingsonderwijs

Tijdens het surveilleren in de toetsenweek sloeg ik LO Magazine 6 van september '22 open die nog ergens onderin mijn tas zat. Het thema was 'Homo Ludens', de spelende mens. In dit artikel zet ik 'Homo Ludens' in een ander licht, namelijk dat van het inefficiënt toepassen van schoolse gedragscodes, waardoor kinderen niet de gewenste ontwikkeling en leeropbrengst kunnen realiseren. Iliass El Hadioui noemt dit mechanisme 'ludificering'. | Jennifer Nuij

Switchen tussen culturen

In het dagelijks leven zijn er verschillende momenten waarop verschillend gedrag van ons kan en mag worden verwacht. Thuis hebben we wellicht andere afspraken of omgangsvormen dan op school en op straat gelden weer andere waarden en normen (vaak nogal masculiene). El Hadioui

(2011) spreekt over drie culturen waartussen jongeren laveren: de thuiscultuur, schoolcultuur en straatcultuur. Elke cultuur kent een eigen dynamiek en 'sociale ladder' (Stichting Kennisnet, 2020). Kinderen leren om hun gedrag aan te passen ('switchen') aan de plek waar zij op dat moment zijn en wanneer dit efficiënt gebeurt,

past het kind de juiste gedragscodes op de juiste plek toe. Dit laatste gebeurt wanneer leerlingen ook in hun binnenste ervaren dat zij er mogen zijn en op sociaal vlak onderdeel zijn van de mini-samenleving van de school (El Hadioui, 2022). Wanneer je de verschillende socialisatieprocessen als docent leert te begrijpen, kun je de leerlingen beter begeleiden in het positief code-switchen naar de schoolladder.

Klimmen op de schoolladder

Binnen de schoolcultuur zijn er verschillende gedragingen wenselijk en mogelijk. Zo wordt er op het schoolplein gespeeld en/of gesocialiseerd, vindt er in de wandelgangen richting het klaslokaal een mindshift plaats van 'sociaal gedrag' en 'ontspanning' naar

‘werkhouding’ en ‘focus’ en wordt er in de klas van leerlingen verwacht dat zij taakgericht aan het werk gaan om zo hun kennis en vaardigheden te vergroten. Deze gedragingen vinden plaats binnen de door de school geschetste kaders die, als het goed is, door de docenten uniform uitgedragen worden. Dit kun je zien als ‘schoolse codes’. Op het moment dat leerlingen efficiënt kunnen overgaan, of ‘switchen’ tussen de verschillende sociale ladders, al naar gelang het moment of de activiteit, kunnen zij veerkracht ontwikkelen en beter omgaan met de verschillende, en soms botsende, sociale codes en verwachtingen (El Hadioui, 2020). Als leerlingen goed en effectief kunnen switchen en zij de juiste mindset en werkhouding kunnen laten zien, zijn zij in staat om tot leren te komen. Dan pas kan de leerling zijn of haar volle potentie aanspreken en de kennis of vaardigheden uitbreiden.

Ludificering

Wanneer meerdere leerlingen deze schoolse codes niet (meer) efficiënt kunnen toepassen en de leerlingen gaan het speelse gedrag, dat eigenlijk in de pauzes thuishoort, ook in de klas vertonen, is er sprake van ludificering (El Hadioui, 2020). Ludificering is dus het ‘verspeel(s)en’ van het onderwijsleerklimaat, waardoor leerlingen niet meer kunnen ‘klimmen’ op de schoolladder met als gevolg dat hun kennis en vaardigheden zich niet toereikend ontwikkelen. Leerlingen dreigen vervolgens te blijven zitten of zelfs af te stromen. Met andere woorden: leerlingen kunnen niet meer laten zien wat zij eigenlijk in huis hebben, omdat zij niet (meer) goed kunnen switchen tussen speels gedrag en effectief leergedrag. Behalve dat dat gevolgen heeft voor de schoolcarrière heeft dat ook consequenties voor de *self-efficacy* (geloof in eigen kunnen over de taken die zij moeten doen).

Daar waar kinderen in de vrije situaties (bijvoorbeeld aula of schoolplein) in alle vrijheid (binnen acceptabele grenzen) mogen spelen en socialiseren, kunnen kinderen bij ludificering de stap naar de gewenste werkhouding en bijbehorende mindset in de klas niet meer goed maken. Corona,

en met name de lockdowns, heeft dit proces op pijnlijke wijze versterkt; het is nog beter zichtbaar geworden dat efficiënt switchen niet meer goed lukt.

Vertaalslag naar de praktijk

Hoe zie je dit terug in de klas (of in de gymzaal)? ‘Het spelende kind’ komt niet meer goed uit de gedragscodes die passen bij de vrije situatie. Daardoor wordt het mogelijk (nog) veel drukker in de klas, omdat kinderen zich meer richten op elkaar in plaats van de taak of taken. Dat maakt weer dat kinderen helemaal niet kunnen laten zien wat zij in huis hebben en zij zich niet zo goed cognitief kunnen ontwikkelen. Dit veroorzaakt dan ook een verstoorde ontwikkeling in zowel cognitief als sociaal-emotioneel opzicht. Het kind kan de taak/taken immers niet meer goed aan. Dit in tegenstelling tot wanneer de leerlingen de focus op de taken kunnen richten en dan daadwerkelijk het ‘podium’ kunnen beklimmen (YES, ik kan het! Ik kan deze uitdaging aan!). De vraag die uiteindelijk naar voren komt is niet ‘Wat er mis is met de leerlingen?’, maar ‘Waarom lukt het switchen niet (meer) goed?’.

Ludificering en bewegingsonderwijs

Laten we ludificering eens vertalen naar het bewegingsonderwijs. Want vanuit ons vak als bewegingsonderwijzer is dit een enorm interessant fenomeen. Ik wil graag even terug in de tijd naar het moment waarop het nieuwe schooljaar startte zonder beperkingen. Tijdens mijn eigen lessen bewegingsonderwijs in het vo was het toen goed zichtbaar dat leerlingen zich niet goed meer wisten te handhaven in de lessen bewegingsonderwijs. Het switchen ging voor geen meter en dat resulteerde in veel drukte (toepassen

van school- en spelregels ging moeizaam), ongericht gedrag, veel sociale onrust en weinig leeropbrengsten. Zelfs het ‘spelen’ lukt niet meer goed want spelen doe je in een veilige setting waarbinnen je ontdekkend kunt leren. Even heel simpel: het was dus vooral heel onrustig.

Ondertitelen

Wanneer je het fenomeen ludificering terugziet in je lessen, ben je geneigd de lat te verlagen. Het gevolg daarvan is dat het nóg onduidelijker wordt wat nu écht wenselijk gedrag is. Daarom is het van belang om niet de (onderwijs) lat te verlagen maar om de randvoorwaarden goed in kaart te brengen en te kaderen. Kinderen hebben veel meer ruimte nodig om hun sociale, emotionele, lichamelijke en creatieve behoeften te kunnen vervullen. Het moet dus vooral duidelijk worden waar en wanneer dit mag en kan, naast een

Omgaan met ludificering vormt een collectieve, een gezamenlijke, uitdaging binnen de school

hoog verwachtingspatroon van de docent ten opzichte van de leerlingen in de klas. Zo ontstaat er helder beeld bij de leerlingen welke code waar wordt toegepast en hoe je ertussen switcht, net zo goed als dat je switcht tussen school en thuis. Dat doe je door te 'ondertitelen', door expliciet te verwoorden wat je verwachtingen zijn en hoe deze vormgegeven dienen te worden tijdens de les, dus: door het wenselijke gedrag te benoemen en leerlingen steeds weer vriendelijk terug te brengen naar dit gewenste gedrag.

Podiumplek

Alhoewel de les bewegingsonderwijs een prachtige plek is om 'de spelende mens' de ruimte te bieden, is dit tegelijkertijd ook een 'podiumplek': een plek waar zij op hun eigen, authentieke manier kunnen 'shinen' met hun bewegingsvaardigheden. Beter leren bewegen is immers het hoofddoel van ons mooie vak! Ruimte bieden aan autonomie (hoe zie ik dat en wat wil ik?) en authenticiteit van leerlingen (wat vind ik leuk en wat past bij mij?) en competentie (hoe kan ik mijzelf spelenderwijs maar wel zo bewust mogelijk verbeteren?) biedt de leerlingen de mogelijkheid om te ontdekken hoe hun eigen 'podium' eruit ziet, zodat zij de beste versie van zichzelf kunnen laten zien op een manier die bij hén past.

Tipping points en spelgevoel

Ondanks dat ludificering een collectief vraagstuk is en dit dus niet individueel 'opgelost' kan worden, zijn er nog twee interessante praktische zaken die helpend kunnen zijn in het bevorderen van het switchen tussen de verschillende gedragscodes. Het gaat om twee belangrijke tools: het herkennen van *tipping points* en het 'spelgevoel' van de docent.

Tipping points zijn momenten tijdens de les waarop een leerling iets doet of zegt dat afleidt en het tempo (of flow) uit de les haalt. Hoe je daarop reageert is bepalend voor de leerling (het aanpassen van zijn of haar gedrag) en ook het vervolg van de les. De mate van 'afstemming' van het gedrag van de docent op het gedrag van de leerling(en) en het incident noemt El Hadaoui 'spelgevoel'. Anders gezegd: gevoel voor dynamisch, didactisch evenwicht, oftewel het geven van een gepaste reactie. Denk aan het gebruik van humor, een strenge blik, benoemen wat het gewenste gedrag is et cetera.

Voorbeeld: tijdens de instructie reageert een leerling hardop met commentaar en zakt daarbij vervolgens in de 'strandhouding'. De docent ziet en hoort de reactie van de leerling; dat gebeurt bij deze leerling wel vaker. De docent reageert dan ook kort en bondig, met een vriendelijk gezicht: "Bart, ik ben bijna klaar, dan kunnen we beginnen. Ga je nog even rechtop zitten?" Vervolgens checkt de docent of Bart gehoor geeft aan zijn verzoek en gaat dan verder met de les.

Nu we weten wat ludificering is en wat het in de hand werkt, is het ook wel handig om te weten hoe je ludificering kunt omkeren, zodat leerlingen (opnieuw) efficiënt leren switchen tussen de verschillende culturen én binnen de schoolse gedragscodes.

Switchen bevorderen

In dit artikel wordt met behulp van het gedachtegoed van De Transformatieve School geprobeerd helder te krijgen hoe het switchen tussen de verschillende culturen voor leerlingen bevorderd kan worden om hen vervolgens te kunnen laten klimmen op de schoolse ladder. El Hadioui schetst in zijn boek 'Grip op de mini-samenleving' dat het omgaan met ludificering een collectieve, een gezamenlijke, uitdaging vormt binnen de school en dat dit een 'collectieve professionele reflex' vraagt van alle professionals op school (El Hadioui, 2020). Het is daarom van belang om niet alleen voor jezelf, maar juist ook met het team, helder te krijgen wat je nu precies verwacht van leerlingen, zowel in de klas als op het schoolplein en in de aula.

Op mijn eigen school zijn we vanuit 'De Transformatieve School' (een professionaliserings- en cultuurveranderingsprogramma dat opgericht is door Iliass El Hadioui) aan de slag gegaan met het opzetten van een gemeenschappelijk normatief kader.

Met andere woorden: hoe kunnen we alle neuzen dezelfde kant op krijgen? Welke gedrag mogen leerlingen laten zien in welke context en hoe kunnen we dat faciliteren?

Hieronder volgt een aantal vragen die mogelijk kunnen helpen om het gewenste gedrag beter in kaart te brengen en plekken of tijden aan te wijzen die kunnen helpen bij socialiseringsprocessen (die minimaal net zo belangrijk zijn!):

- Welk gedrag hoort bij het podium? Wat moeten leerlingen kunnen laten zien om te excelleren?
- Waar en wanneer mogen de leerlingen spelen, socialiseren en ontspannen?
- Welke plekken zijn daarvoor aangegeven? Zijn er genoeg plekken? Is er voldoende materiaal beschikbaar? Wordt er voldoende tijd beschikbaar gesteld? Komen kinderen wel aan hun trekken?

- Bepaal met je collega's wat absolute no go's zijn (rood), bijvoorbeeld: petten op, telefoons in de klas, fysiek en/of verbaal geweld, welke dingen wel mogen mits aangegeven door de docent (oranje) en wat wél gewenst is (groen). Hoe minder afspraken, des te overzichtelijker het wordt en des te makkelijker het is om de afspraken samen na te kunnen leven. De gewenste gedragingen zijn hierin misschien wel een sleutel. Groen is fijn om te doen!
- Monitor wat er gebeurt op school en in je klas. Bewaak de kaders kalm doch strikt en bespreek met kinderen wat de consequenties zijn als leerlingen de kaders niet respecteren.
- Neem incidenten serieus en neem de tijd om ze door te spreken met de kinderen. Betrek daarin ook de ouders.
- Ga bij elkaar op lesbezoek! Neem eens een kijkje in de keuken (gymzaal) bij een collega: Wat zijn sterke

punten in het lesgeefgedrag van je collega? Wat kun je van hem of haar leren? Welke verschillen neem je waar en welke overtuigingen liggen eventueel ten grondslag aan deze verschillen? Maak dit ook vooral bespreekbaar. Durf je daarin als professional kwetsbaar op te stellen. Wat vind je zelf nog lastig? En spreek gerust je waardering uit over wat je hebt gezien!

Tot slot: een vraagstuk

Een interessante vraag voor de lezer om mee af te sluiten: in welke mate speelt ludificering bij jou op school (nog) een rol? Waaraan merk je dat? Wat spiegelen deze leerlingen naar jou als docent (of jullie als school)? Wat hebben zij nu écht nodig en hoe kun jij hier op inspelen als docent of vakleerkracht?

Met dank aan Hind Mahrach. ●

Bronnen

El Hadioui, I. (2011). *Hoe de straat de school binnendringt: Denken vanuit de pedagogische driehoek van de thuiscultuur, de schoolcultuur en de straatcultuur*. Van Gennep

El Hadioui, I. (2022). *Grip op de mini-samenleving: over de zoektocht van leerlingen en professionals naar gelijke kansen binnen een stedelijke schoolcultuur*.

Stichting Kennisnet. (2020). *Iliass El Hadioui: grondlegger van De Transformatieve School - Kennisnet*. Geraadpleegd van <https://www.kennisnet.nl/artikel/6627/iliass-el-hadioui-grondlegger-van-de-transformatieve-school/>

Websites

De Transformatieve School: <https://detransformativeschool.org/> met verschillende video's onder het kopje media.

In balans op school: www.inbalanzopschool.nl

Contact

Jen.nuij@gmail.com

Jennifer Nuij is docent bewegingsonderwijs op het Damstede Lyceum (havo/vwo) in Amsterdam en eigenaar van www.inbalanzopschool.nl

Foto's

Anita Riemersma

Kernwoorden

ludificering, Homo Ludens